In memoriam

По повод навършването на 85 години от рождението на видния български езиковед **проф. Иван Гълъбов** (20 май 1918) и 25 години от кончината му (13 декември 1978).

Проф. Иван Гълъбов е един от забележителните езиковеди на нашето време. Солидната подготовка, която получава не само като студент по славянска филология в Софийския университет (1937-1941), но и по време на специализацията си (1941-1943) по славянско и индоевропейско езикознание, по романистика и по иранистика в Хайделберг и Берлин, е добрата основа за неговото значително по обем научно творчество, отличаващо се с богатството на съдържанието си и с оригиналността на идеите си. Широтата на научните му знания намира своята проява както в областта на българското и славянското езикознание, така и на балканското езикознание и палеобалканистиката. Наред с това са постиженията му и в областта на ономастиката и етимологията, на българската и славянската епиграфика, на българската и източноевропейската археология.

В така очертания обхват на неговите научни интереси основно място заемат изследванията му в областта на старобългарския език и на историята на българския език, въпросите за появата на българския език в рамките на късните праславянски и общославянски промени, въпросите за характеристиката на говоримия старобългарски език и на стария български книжовен език и неговата роля като един от наднационалните културни езици на Средновековна Европа, наред с латинския.

В спора около периодизацията на говоримия български език професор Иван Гълъбов излиза с ясното становище, че хронологията трябва да обхваща фактите не само на книжовния език, но и на живата реч. Наред с това той изтъква, че опитите за хронологизация на ранните етапи в развоя на езика ни трябва да се съобразяват с проникването на чуждите елементи в него. Като взема пред вид данните за българските топоними и българските заемки в съседните, главно неславянски езици, както и резултатите от сравнителния материал с други славянски и индоевропейски езици, Иван Гълъбов обосновава мнението си за две големи епохи в развоя на българския език: отвъддунавска - славянска, с център на север от Дунав и отсамдунавска - балканска, с център на юг от Дунав. Според Иван Гълъбов окончателното отделяне на народностния български език трябва да се постави в късния период на отвъддунавската епоха, когато централната част на югоизточната половина на късния праславянски диалект влиза в тесни вторични взаимоотношения с онези западни диалекти, които образуват по-късно полския език. В този контекст на разсъждения, наред с приноса на професор Гълъбов в областта на историческата фонетика, е неоходимо да се изтъкне и приносът му в областта на историческата

диалектология. Според него тъкмо в отвъддунавската епоха, преди окончателното разселване, се слага началото и на най-ранното диалектно членение на българския език на три основни групи, разграничени чрез рефлексите на двата ера.

При определяне източниците за изучаване на старобългарския език проф. Иван Гълъбов изрично посочва необходимостта от привличане на много по-широк кръг от паметници, освен включените в така наречения Старобългарски канон, а именно произведенията на старобългарските писатели – оригинални и преводни, възникнали в периода 9-10 век. С изследванията си върху езика на Константин Философ, на Климент Охридски, Константин Преславски, Йоан Екзарх, както и на свързания с Търновската книжовна школа Григорий Цамблак Иван Гълъбов е един от малцината палеослависти, които посочват езика на средновековните автори като извор на данни както за развоя на говоримия български език, така и на стария български книжовен език. В резултат от езиковия анализ на словата на Климент Охридски, и особено на лексиката им, той стига до извода, че езикът на Климент Охридски е по-близък до езика на преславските автори. Само при библейските цитати, както той твърдеше в своите лекции и пред нас, неговите кръжочници, Климент Охридски следва по-точно особеностите на първоначалния Кирило-Методиев превод. Така Иван Гълъбов оцени като несъстоятелно прилагането на лексикалния критерий за противопоставяне на двете ранни книжовни средища Преслав и Охрид като две съществено разграничаващи се книжовни школи.

Заслужено внимание се полага и на опита на проф. Гълъбов на базата на фонетико-ортографични и лексико-морфологични особености да разграничи и охарактеризира четири ранни школи в рамките на стария български книжовен език.

Важен и едва ли не основен дял в изследователската работа на проф. Иван Гълъбов имат неговите занимания, посветени на проблемите около появата и развоя на определителния член в българския език. Започнал да работи по този проблем още от студентските си години, той разширява и задълбочава своите търсения, които намират обобщения си вид в единствената по тези въпроси монография.

Филологът-изследовател Иван Гълъбов има своя принос и при проучването на славянските епиграфски паметници. Няма да е преувеличено, ако се каже, че той пръв обосновано изтъкна в редица свои изследвания голямото значение на епиграфиката и особено на така наречените графити, съдържащи форми на живата реч, за изучаване историческия развой на българския език. За съжаление, той не успя да осъществи голямата си мечта за създаване и публикуване корпус на славянските епиграфски надписи в границите на българската езикова територия.

Със своите изследвания върху връзките на българския език с другите балкански езици и особено - с румънски и албански, проф. Иван Гълъбов не само внася значителен принос в балканското езикознание, но е и един от малцината, които изтъкват важната роля на българския език в историята на балканския езиков съюз.

Посветил първите години от научно-изследователската си дейност на археологията, на древната и средновековна история на южното Черноморие, както и на античната епиграфика, проф. Иван Гълъбов участва и при решаването на редица неизследвани проблеми в широките рамки на индоевропеистиката.

Под негово ръководство са извършени първите подводни геоложки и археологически проучвания, предимно по южното ни Черноморие. Така той става основоположник на подводната археология в България.

Проф. Иван Гълъбов е сред първите български езиковеди, които в началото на 60-те години на 20 век, влизайки в авторски колектив, се заемат с една от най-значимите по своята същност и обхват задачи на българското езикознание – съставянето на нов етимологичен речник на българския език. Тази дейност на проф. Иван Гълъбов е свързана с задълбочените и изпълнени с творческо проникновение етимологически анализи на малко известни лексеми от българския речников състав.

Като преподавател във Великотърновския университет "Св.Св. Кирил и Методий" проф. Ив. Гълъбов чете лекции по старобългарски език с увод в славянското езикознание и по история на българския език. Неговото желание бе тези лекции, които съдържаха систематизираните резултатите едва ли не от цялостната му научна дейност, да бъдат отпечатани. Жалко, че едва през 1980 г. излиза, и то само първата част от лекциите му по старобългарски език, приета за печат във Великотърновския университет още през 1967 г. Втората част на тези лекции, както и замислената от него История на българския език останаха неиздадени, споделяйки съдбата на подготвяния от него корпус на славянските надписи в българската езикова територия.

Проф. Иван Гълъбов бе не само голям учен, бих добавила - от ренесансов тип, но и изключително добър и обаятелен лектор, който успя да подготви и предаде своя научно-педагогически опит на редица свои ученици, последователи и почитатели не само в България, а и сред не толкова многобройния, но пръснат по целия културен свят кръг от палеослависти и индоевропеисти.

Мария Тихова